4 tegn på mobbemønstre

Af Stine Kaplan Jørgensen

Et centralt førsteskridt i arbejde med planlægning af tiltag mod mobning vil altid være at undersøge, hvad det er, der er på spil i den konkrete sag. Før man kan planlægge en løsning, skal man vide, hvad problemet er. Hvad er det egentlig, der foregår blandt de her børn/unge? Hvordan viser mobbemønstrene sig helt konkret? Hvad er det for tegn på mobning, man skal holde øje med, når man skal forstå mobning som destruktive mønstre i stedet for som et problem, der handler om enkelte børn alene? Denne kernetekst laver en præsentation af fire væsentlige tegn på mobning. Efter teksten er der foreslået arbejdsspørgsmål til refleksion i teamet, og der præsenteres en øvelse, der kan bruges til styrkelse af det analytiske blik, der retter sig mod tegn på mobning.

Forskning fra eXbus peger på, at mobning handler om en destruktiv kultur og mønstre, der udspiller sig i et samspil mellem mange kræfter (Kofoed og Søndergaard m.fl. 2009, 2013). Det betyder ikke, at enkelte børn/unge eller deres forældre ikke kan have en betydning i de mobbehandlinger, der udspiller sig – ej heller, at enkeltpersoner ikke kan stilles til ansvar for deres handlinger – men det betyder, at der er langt mere end bare de enkelte aktører, der har betydning for, hvor og hvordan mobning opstår: eksempelvis mediernes påvirkning, de fysiske rammer på en skole, mange lærerskift på årgangen og ikke mindst alt det, der udspiller sig blandt og mellem børnene/de unge. Derfor bliver vi nødt til også at få blik for mere end bare de enkelte individer, hvis vi skal forstå mobning, og hvis vi skal løse problemet mere effektivt. Ikke desto mindre ser vi, at der nærmest pr. automatik laves individudpegninger, når mobning skal forstås og forklares (Hein 2012, Søndergaard 2011, Hansen 2011).

Der kan være flere grunde til, at vi ofte fæstner vores blik på enkeltindivider, når det kommer til mobning. En grund kan være, at vi simpelthen ikke er trænede i at se relationer og kultur på samme måde, som vi er trænede i at få blik for enkeltindivider. Psykologien som videnskab har igennem over et århundrede hovedsageligt beskæftiget sig med det enkelte menneske, det indre liv og forældre som baggrund for opdragelsen. Det har givet os både et kæmpe ordforråd og en masse erfaring med at se og tale om enkeltindivider og deres problemer. I modsætning dertil har vi langt færre ord for og erfaring med at skulle se og beskrive, hvad der sker i relationer og gruppeprocesser.

Det kan være en forklaring på, hvorfor blikket ofte låser sig på enkeltindivider, når mobning skal forstås; vi mangler simpelthen ord til og erfaring med at skulle få blik for relationer og processer, kontekster og kulturer. En anden grund til, at forståelser ofte låser sig på enkeltindivider, kan være, at mobning ofte sætter nogle heftige følelser i gang og ofte lægger op til ligeså heftige ”skyldskampe”. Mange mobbesager bliver præget af kampe om at placere baggrunden for problemet hos nogle enkelte: ”Det er også ham Martin!”, ”Hvis Martin bare ikke var her, ville alt være godt” eller ”Mikkeline har aldrig kunne finde ud af at passe ind. De andre fungerer fint nok med hinanden, men Mikkeline mangler simpelthen nogle sociale kompetencer”. Måske er der noget med Martin eller Mikkeline, men mobning som problem handler ikke om enkeltindivider, men skyldkampene kan forstærke den forestilling. En tredje grund kan være, at mobbeforskningen – på linje med psykologien generelt – har været stærkt domineret af netop individorienterede tilgange, der netop beskriver mobning som noget, der udspringer fra enkeltindivider (Olweus 1980): perspektiver, som mange andre mobbeforskere i løbet af de sidste årtier har udfordret med et socialpsykologisk blik, heriblandt forskere fra eXbus.

Hvis man følger eXbus’ perspektiver og teorier om mobning, så afvises det ikke, at der kan ”være noget med” enkeltindividerne. Der argumenteres heller ikke for, at enkeltindivider ikke skal ses som moralsk ansvarlige for deres egne handlinger – tværtimod. Men det er simpelthen ikke tilstrækkeligt kun at fokusere på dem, hvis man effektivt skal reducere og forhindre mobning (Søndergaard 2011). Mobning er et langt mere komplekst problem, hvor mange forskellige kræfter kan være på spil. Det er nødvendigt at have blik for noget af alt det andet, der udspiller sig rundt om enkeltindividerne, hvis man vil forstå, hvad der egentlig er på spil i en gruppe, der er præget af mobbemønstre. Mobning ses på den måde som et gruppefænomen, der ikke bare involverer nogle enkelte, men som handler om de mønstre og de dynamikker, der udspiller sig i grupper.

> “Der er afgørende forskel på, om man i børns gensidige foragtproduktion bruger en skyldsfokuseret tænketeknologi, der får både børn og voksne til at søge efter en skyldig aggressor og et afmægtigt offer, eller om man bruger en tænketeknologi med fokus på sociale processer og dermed retter blikket mod de dynamikker mellem børnene, der gør det oplagt for nogle børn at deltage aktivt i cirkulationen af foragt og afsky for andre børn” (Søndergaard, 2009 – citeret fra Stenbak 2011 18)

Der lægges altså op til, at blikket skal rettes andre steder hen end kun på enkeltpersoner; både når man skal forstå og få øje på mobning, men også når vi skal forsøge at løse problemet. Igen bør det nævnes, at det ikke er ensbetydende med, at enkeltindivider ikke kan være en vigtig del af problemet, eller at enkeltindivider ikke skal stilles til ansvar for deres handlinger[1] – det betyder heller ikke, at man ikke skal irettesætte destruktiv adfærd. Tværtimod. Men mobning som problem løses kun, hvis man også får blik for det bagvedliggende problem, der får individer til at handle, som de gør. Sagt på en anden måde, så skal man, i stedet for kun at se mobning som et spørgsmål om enkelte børn, se på de sociale dynamikker, der udspiller sig i klasser, der er ramt af mobbemønstre. At få øje på dynamikker og mønstrene er dog ofte nemmere sagt end gjort. For hvad er det egentlig, man skal holde øje med i en mobberamt kultur? Hvilke tegn er det, man skal se efter?

Med inspiration fra bl.a. eXbus' teoretiske mobbeforståelse præsenterer jeg i denne tekst en "analytisk skabelon til vurdering af mobbemønstre"[2]. Den fungerer som en model, der kan hjælpe med at skabe blik for tegn på mobning. Skabelonen præsenterer fire tegn, der kendetegner en kultur præget af mobning. Disse fire tegn er: **1. social eksklusionsangst og utryghed, 2. strikse sociale og moralske ordener, 3. foragtproduktion og ekstreme eksklusioner og 4. dominerende fortællinger, der legitimerer mobning.** De fire tegn hænger sammen og virker ind i hinanden. I modellen er de adskilte, hvilket kan være en hjælp til at reducere kompleksiteten.

Social eksklusionsangst og utryghed	•En utryg kultur og frygten for eksklusioner
Sociale og moralske ordener	•Grupperinger og hierarkier i klassen/børnegruppen •Etablerede normer for passende og upassende adfærd
Foragtproduktion og ekstreme eksklusioner	•Foragtproduktion fremfor værdighedsproduktion •Ekstreme eksklusioner der retter sig mod bestemte individer
Dominerende fortællinger, der legitimerer mobning	•Enslydende fortællinger der legitimerer og retfærdiggør mobningen

En helt central pointe – ift. det at skulle håndtere mobning – er, at metoder og tiltag aldrig må gå forud for vurderinger af problemet. Før man planlægger, hvordan problemet skal håndteres, skal man have indsigt i, hvad det består af i den lokale kontekst. Man skal som fagprofessionel have indblik i, hvad der udspiller sig blandt aktørerne og have blik for eventuelle tegn på mobbemønstre. Og det er indblikket i kulturen og muligheden for at få øje på tegn på mobning, som skabelonen kan være en hjælp til. Med blik for dynamikkerne kan man begynde en planlægning af både forebyggende og intervenerende tiltag, der mere sandsynligt rammer rigtigt ind i dynamikkerne.

Jeg præsenterer bevidst ikke en tydelig og klar definition på mobning (Jørgensen 2016, 77). Nogle gange kan en definition nemlig besværliggøre muligheden for at få øje på mobning. Lad mig give et eksempel: Mange definitioner på mobning beskriver mobning som noget, der er rettet mod ”et individ”, i et ”ulige magtforhold” og ”over en længere periode” på ”et sted, hvor personen er tvunget til at opholde sig”. Med en sådan definition kan man risikere, at mobning der eksempelvis retter sig mod skiftende personer i kortere perioder, rammer ved siden af definitionen og derfor ikke bliver taget alvorligt. Ligesom man altid vil kunne diskutere, om børn er ”tvunget til at opholde sig” på eksempelvis sociale medier. Hvis det foregår der, og barnet i princippet bare kan slette app’en, er det så ikke mobning? Fordi en definition af mobning på den måde kan overse noget, der burde blive taget alvorligt, argumenterer jeg for, at man hellere skal holde øje med *tegn* på mobning. Det giver også en mulighed for at kunne arbejde forebyggende; at man allerede, når man ser begyndende tegn på mobbemønstre, kan reagere og planlægge tiltag, der kan vende udviklingen. At kunne holde øje med tegn på mobning forudsætter, at man har viden om mobning og mobningens mekanismer. Af samme grund er det derfor også vigtigt, at de professionelle på institutioner, skoler og ungdomsuddannelser bliver givet mulighed for at få indsigt i og viden om, hvad mobning er for et fænomen.

Jeg udfolder i det følgende hvert af de fire tegn i skabelonen; både med beskrivelser af, hvilke tegn man mere konkret kan holde øje med for at vurdere hvert enkelt af dem og med spørgsmål direkte rettet mod praksis, der kan bruges til undersøgelser af kulturen inden for hvert af parametrene.

1. Social eksklusionsangst og utryghed – tegn og analytiske spørgsmål

I eXbus betragtes utryghed og social eksklusionsangst som en helt central baggrund for, hvorfor mobbemønstre kan begynde at etablere sig (Søndergaard 2009b: 29). Klasser, der er ramt af mobbemønstre, er ofte præget af social eksklusionsangst og utryghed. Den kan komme af forskellige grunde: udskiftning af centrale lærere og pædagoger, pludselige konflikter, en generel utryghed på institutionen/skolen, medieprodukter, en tråd på Facebook etc. Utrygheden kan registreres ved, at de, der er involverede eller deltagere i en evt. klasse, frygter at blive foragtet eller udstødt eller er bange for at blive gjort til grin eller hængt ud. Og det kan netop være den sociale eksklusionsangst, der kan være baggrund for, at eksklusionsbevægelserne sætter i gang. For når man bliver usikker på sit tilhør, så kan den sociale eksklusionsangst stige. Hvis usikkerheden bliver for stor, opstår der vanskeligheder, og foragt- og eksklusionsbevægelserne kan sætte i gang. En måde at få sikret tilhør på er nemlig ved at gå sammen om at holde andre ude. Dorte Marie Søndergaard forklarer det sådan her:

> ”Hvis en gruppe børn kan samles om at foragte nogen uden for gruppen, kan de på kort sigt opleve en følelse af sikkerhed og kontrol med præmisserne for, hvad der skal foragtes, og dermed kontrol med deres egen position som legitime deltagere i et fællesskab” (Søndergaard 2011, 4).

Social eksklusionsangst er en størrelse, der kan være lidt diffus at måle og vurdere. Og så alligevel: Nogle gange kan utryghed ”mærkes”, andre gange kommer utryghed ganske tydeligt til udtryk både igennem det, børn fortæller, men også ved andre tegn. Nogle fagprofessionelle beskriver det som en oplevelse af ”ikke at have indflydelse på stemningen i klassen”, eller ”at der er noget mærkeligt med den gruppe”. Et tegn på utryghed og social eksklusionsangst kan være, at børnenes opmærksomhed er rettet mod hinanden og alt det, der foregår imellem dem og de kampe, de skal sikre sig at deltage i. Andre tegn kan også være, at mange er på vagt over for alt, hvad der sker, at der er en tendens til at vogte over hinanden, og at man dertil også skal passe på med, hvad man siger, og man kan være bange for at række hånden op. I nogle klasser kan børn være utrygge ved at skulle i skole (og foretrækker derfor at blive hjemme) – i andre klasser tør børnene ikke blive hjemme, fordi de er bange for, hvad der sker, mens de er væk.

Nogle af de spørgsmål, man kan stille til vurdering af utryghed, er helt simpelt:

- Synes klassens kultur at være præget af utryghed og social eksklusionsangst?
- Er der tegn på, at nogle eller flere føler sig utrygge og er bange for at blive hånet eller gjort til grin?
- Er der en hård tone i klassen, som gør, at man skal passe på med, hvad man siger?
- Er børnene/de unge præget af en tendens til at håne og latterliggøre hinanden?
- Synes børnene/de unge (eller nogle af dem) at være nervøse og utrygge i forhold til deres sociale tilhør?
- Er der andre tegn på utryghed og social eksklusionsangst?

2. Sociale og moralske ordener – tegn og analytiske spørgsmål

Med begreberne sociale og moralske ordener henvises der til den kultur, der er i en klasse, hvor nogle og noget har mere legitimitet end noget andet og nogle andre.

Sociale ordener dækker over de sociale grupperinger, der er i en klasse, men refererer også til hierarkiet i en klasse, hvor nogle har mere at skulle have sagt end andre. De fleste børn har et rigtig godt blik for de sociale ordener i en klasse: hvem der er venner med hvem, hvem der er i den samme gruppe, hvem der har været i en anden gruppe, men gik over til nogle andre etc. På samme måde har de fleste børn også et godt blik for, hvem der er ”de populære”, hvem der sidder højt eller lavt i hierarkiet, og dermed også, hvem der har mest at skulle have sagt ift. kriterierne for in- og eksklusion. At få blik for hvem ”der har mest at skulle have sagt” er vigtigt i forhold til også at have forståelse for, hvordan kulturen i en klasse opstår og kan ændres.

Moralske ordener henviser til de normer for passende og upassende adfærd, som hersker i en børnegruppe: dét, der blandt børnene bliver betragtet som sejt, barnligt, sjovt, cool, etc. Det kan både være fritidsinteresser (at fodbold er in, mens dans er barnligt), men det kan også være tøjmoder (sandaler er barnligt, Converse er sejt, Nike er yt, men Adidas er cool) etc. Begrebet dækker også over de normer for passende opførsel, der hersker relativ konsensus om: hvordan man skal være for at være inkluderet.

De moralske normer er i tæt sammenhæng med gældende samfundsnormer; fx for hvordan den rigtige pige- eller drengekrop ser ud, hvem man gerne vil ligne, ser op til osv. Homofobisk mobning er langt fra ualmindeligt, ligesom børn og unge ofte kan være efter sig selv og hinanden med gældende skønhedsidealer. Men normerne forhandles også lokalt. I nogle klasser betragtes det som sejt, at man er dygtig fagligt, i andre anses det som det modsatte. I nogle klasser kan man godt være dreng og gå til dans, i andre klasser udgrænses den mulighed. Det afhænger af de løbende forhandlinger blandt børnene og af hvem, der har magten over in- og eksklusionskriterierne.

I en klasse med mobbemønstre strammer de sociale og moralske ordener ofte kraftigt til, så grupperne bliver mere lukkede, hierarkiet bliver mere tydeligt og kriterierne for, hvordan du skal være (eller passe på med at være for fortsat at være inkluderet), bliver striksere. Det bliver tydeligere, hvem du skal holde dig fra, og hvordan du *ikke* skal være for ikke at risikere at blive udstødt.

Børnene i en klasse er ofte meget bevidste om de forskellige – både sociale og moralske ordener – der er i en klasse, og det fylder meget for dem. De er optaget af, hvor de hører til, eller hvor de længes efter at høre til, og de er optaget af, om de passer ind i de passende måder at være på; om de lever op til kriterierne for inklusion (Thornberg 2017). Et ret vanskeligt spørgsmål er, hvordan man som fagprofessionel får blik ind i de sociale og moralske ordener, der ofte kan være skjulte for deres blikke. En måde at få viden om, hvad der sker, er ved at tale (fortroligt) med børnene/de unge eller ved at bede dem skrive stile om ”kulturen i klassen”. Frikvarterer og pauser er et oplagt rum at observere i. En anden måde er, når det gælder børn, gennem et velfungerende forældresamarbejde, der kan bidrage med viden om børnenes sociale virkelighed. Det er også her, der er oplagte muligheder i det tværprofessionelle samarbejde. Ofte vil både skolen og fritidsinstitutionens pædagoger kunne supplere med gode og vigtige indsigter fra de andre arenaer, eleverne deltager i.

Nogle af de spørgsmål, man kan stille til en vurdering af sociale og moralske ordener, er:

- Hvilke sociale ordener gør sig gældende i klassen/gruppen?
- Hvilke kategorier, grupperinger, relationer og positioner er etableret?
- Hvordan ser hierarkierne ud?
- Hvem har mest magt over in- og eksklusionskriterierne?
- Hvor snævre og lukkede er grupperingerne og hierarkiet?
- Hvilke in- og eksklusionskriterier hersker mellem aktører?
- Hvad skal man gøre – og hvordan skal man helst være for at være inkluderet?
- Hvilke normer for passende og upassende opførsel findes der?
- Hvad bliver vurderet som sejt, barnligt, cool, tarveligt, acceptabelt og uacceptabelt?
- Hvor snævre og virksomme er disse ordener?
- Hvilke former for anderledeshed tolereres? Hvilke former for anderledeshed tolereres ikke?

3. Ekstreme eksklusioner og foragtproduktion – tegn og analytiske spørgsmål

Søndergaards begreber *værdigheds- og foragtproduktion* er aldeles velegnede i en bestræbelse på at skabe blik for nogle af de mekanismer, der præger mobbemønstre (Søndergaard 2009). Værdighedsproduktionen henviser til det, vi kan sige og gøre – rettet mod andre mennesker, der efterlader dem med en følelse af værdighed. Foragtproduktionen dækker over det modsatte. Det vil sige dét, vi siger og gør, der efterlader andre med en følelse af at være uværdige og foragtede. Når der er tale om mobning, sker der ofte et skift fra værdighedsproduktion til en øget og fokuseret foragtproduktion rettet mod den/de mobbede (Søndergaard 2009b: 44). Begrebet foragtproduktion dækker altså over både ord og bevægelser, der er foragtproducerende og kan tage form af både latterliggørelser, gestikulationer, ord og andre handlinger. De ekstreme eksklusioner vil ofte hænge sammen med de personer, som foragtproduktionen er særligt rettet mod: bestemte børn/unge, der ikke har adgang til fællesskabet, men som ofte udstødes eller isoleres – enten direkte eller på mere skjulte måder. Men det kan også være som en generel stemning mellem aktørerne.

Nogle af de analytiske spørgsmål, man kan stille i en vurdering af foragtproduktion og ekstreme eksklusioner, er:

- Hvorvidt og hvordan kan der spores værdigheds- og foragtproduktion i klassen, og hvem/hvad er den rettet mod?
- Bliver humor og latter brugt på foragtproducerende måder, der eventuelt bliver forsvaret med ”det var bare for sjov”?
- Er der andre små tegn på foragtproduktion som eksempelvis blikke, løftede øjenbryn, små skjulte bemærkninger eller lignende?
- Er der tegn på eksklusioner, der kan betegnes som ekstreme?
- Er der nogle børn, der er i særligt udsatte positioner, og som oftere end andre oplever udstødelse og bliver udsat for foragtproduktion?
- Er der børn, der ofte undgås, ofte sidder alene eller ofte er dem, de andre vender sig mod eller lægger afstand til?
- Er der børn, der ofte beretter om tristhed, ondt i maven, som undgår de andre børn eller som eksempelvis bliver i timen, efter de andre er gået ud?
- Er der nogen, der fremstår som usynlige?

4. Dominerende fortællinger, der legitimerer mobning – tegn og analytiske spørgsmål

Mobbeforskningen har fundet store sammenhænge mellem mobning og det, der kaldes ”moralske frakoblinger” (Obermann 2010), der henviser til dét at bortforklare eller afvige fra de moralske handlinger, man i andre sammenhænge ville navigere efter. Måden de moralske frakoblinger kan laves på, er bl.a. ved at ”dehumanisere offeret” eller ved at kalde det, man gør, for noget andet, som gør, at det ikke lyder så slemt (Christiansen 2016). Som en del af de moralske frakoblinger vil der, i klasser eller grupper, der er ramt af mobning, ofte også være dominerende fortællinger, der legitimerer mobningen. Dette kan forstås som en måde at bortforklare eller legitimere mobningen ved at kalde det noget andet. Fortællinger kan være: ”Han har altid været mærkelig”, ”Vi har prøvet, men hun gider ikke…”, ”Så må hun selv lære at tage initiativ”, ”Har du set hans forældre – det er ikke mærkeligt, han har nogle udfordringer…” eller ”Clara blev drillet af drengene, fordi hun er sart”. Disse fortællinger er vigtige at være opmærksomme på.

Både fordi de kan forstærke de uheldige dynamikker ved en fortsat legitimering af det, der sker, men også fordi fortællingerne nogle gange kan gøre det vanskeligt at få øje på mobbemønstre, fordi man måske selv kobler sig på den legitimerende fortælling. Dominerende fortællinger kan skifte, ændre sig, blive udfordret og også blive styrkede. Det væsentlige her er at være opmærksom på, om der begynder at være fortællinger blandt børnene (og måske også blandt de voksne), der legitimerer udstødelser og foragtproduktion. Begynder børn/unge at blive enige om, at bestemte andre "selv er ude om det", så kan det ses som et centralt tegn på en uheldig drejning, der bør undersøges.

<u>Nogle af de analytiske spørgsmål, man i denne forbindelse kan stille, er:</u>

- Hvilke fortællinger om eksklusioner dominerer i klassen?
- Er der enslydende fortællinger, der legitimerer og normaliserer mobningen?
- Hvem får hvilke roller i disse fortællinger?
- Er der voksne (ledere, undervisere, lærere, pædagoger, forældre), der bidrager til disse fortællinger?

Det er vigtigt at påpege, at de fire tegn på mobbemønstre, som er præsenteret i skabelonen, ikke skal ses som hverken på hinanden følgende eller som adskilte, men i stedet skal ses som vævet ind i hinanden. De spiller i høj grad sammen. Jo stærkere fortællingen om Alfred, der selv er ude om det, fordi han er mærkelig, bliver, jo mere legitimt bliver det at ekskludere og foragte ham. Samtidig vil de sociale og moralske ordener, der udgrænser Alfred som mærkelig og upassende, blive strammet til og styrkede. Ekstreme eksklusioner legitimeres af dominerende fortællinger, og begge dele relaterer til gældende sociale og moralske ordener, ligesom de dominerende fortællinger kan være en måde at skabe værdigheds- og foragtproduktion på etc.

Sigtepunkter

Skabelonen skal ses som fleksibel og bevægelig og som en skabelon, der skal ændres i forhold til forskellige lokale praksisser. Men som model kan den måske hjælpe til at kvalificere det analytiske indblik i nogle af de mønstre, der udspiller sig blandt børn – og som en hjælp til at skulle ændre på forholdene.

Efter at have lavet vurderinger af mobbemønstrene i en klasse - dvs. efter, man har lavet en analyse af problemets art i lige præcis den her kontekst, blandt de her børn, i den her klasse, kan man begynde at planlægge, hvordan man kan vende processerne. Sigtepunkter for at vende processerne vil så være:

1. **Hvordan kan man skabe mere tryghed og mindske utryghed og social eksklusionsangst i forhold til måden, det viser sig på her?** Et svar på dette spørgsmål vil naturligvis være kontekstbestemt, men kunne oplagt være at skabe mere tydelige rammer og tryghed i det daglige arbejde ved, at de voksne er mere autoritært til stede – fx gennem tydelig og værdighedsproducerende klasseledelse (læs mere om dette på specialiseringsmodulet "skole" i kerneteksten " Klasseledelse som indgang til at modvirke mobning").

2. **Hvordan kan man udfordre destruktive sociale og moralske ordener, der hersker her?** Svaret her vil jo igen oplagt afhænge af, hvordan de sociale og moralske ordener er. Hvis der er strikse sociale ordener, hvor grupperne er meget lukkede, kan man overveje, hvordan man gennem en placering af børnene i spisegrupper, læsegrupper, makkerpar etc. kan lirke ved eller ændre de eksisterende sociale ordener. I forhold til de moralske ordener vil det i høj grad også afhænge af netop, hvad de består af. Hvis der eksempelvis er homofobiske ordener, der udgrænser bestemte børn, der stikker uden for gældende kønsnormer som forkerte, bør de fagprofessionelle overveje hvordan normerne kan udfordres – eventuelt med tydelige regler om, hvad der er tilladt/ikke-tilladt, med rollemodeller, med litteratur etc.

3. **Hvordan kan man skabe mere værdighedsproduktion og mindske foragtproduktion? Hvordan kan man beskytte og hjælpe de børn, der er udsatte?** Igen afhænger det af, hvad foragtproduktionen rettes mod, hvordan den vises (eller skjules), og netop hvem der gøres forkerte. Men foragtproduktionen bør ikke blive ignoreret, heller ikke når den foregår på subtile måder som fx gennem humor.

Eksempel på et tiltag kan være dygtige lærere og pædagoger, der netop ser og irettesætter også foragtproduktion, der bliver undskyldt med ”det var bare for sjov”. Børn, der er udsatte, bør blive beskyttet. Eventuelt ved at man ikke tillader børnene/de unge tid alene, eller ved at man er vedholdende og fortrolig med det barn/den unge, der lider. En anden måde kan være ved at tage mere styring på, hvem der er sammen til gruppearbejde, legegrupper etc. – eller ved strategisk at placere de udsatte børn i relationer, hvor man ved, de er mest trygge og befinder sig bedst.

4. **Hvordan kan man forstyrre de dominerende fortællinger, der legitimerer mobningen?** Et svar kunne være: simpelthen ikke at "købe" dem eller i hvert fald at forholde sig skeptisk til de fortællinger, der kan blive dominerende. Som en del af de legitimerende fortællinger vil der ofte være ”moralske frakoblinger”, der eksempelvis kan udfordres gennem brugen af velvalgt skønlitteratur. Legitimerende fortællinger og moralske frakoblinger kan med fordel angribes fra flere sider på én gang.

Svarene på disse spørgsmål: Hvilke tiltag, der bedst egner sig, vil variere ift. den konkrete kontekst, og de kan tænkes bredt og baseres på den erfaring med tiltag, man allerede arbejder med eller på det kendskab, man har ift. lige præcis denne gruppe børn/unges dynamikker. Man kan også lade sig inspirere af viden, der hentes under tema 1 ”Hvad ved vi fra internationale forskning”, man kan finde inspiration fra specialiseringsmodulerne, hvor der præsenteres mere konkrete bud på, hvilke tiltag man kan planlægge – eller fra mange andre steder i det pædagogiske felt. Der er for så vidt ikke mangel på forslag til tiltag. Det, der måske kan være mangel på, er en god nok indsigt i, hvad der egentlig er på spil inden, man vælger tiltag. At skabe bedre forudsætninger for at få denne indsigt – og få blik for tegn på mobning – er netop hensigten med denne kernetekst. Som et første skridt i planlægningsarbejde skal man have indblik i, hvordan mønstrene lokalt tegner sig. Derefter kan man vælge de tiltag og metoder, der bedst egner sig til at ændre kulturen lokalt. Det kræver både indsigt, professionel dømmekraft og godt samarbejde med andre aktører.

Refleksionsspørgsmål til teksten:

- Hvad er argumenterne for at skulle se efter ”tegn på mobning ” i stedet for på individer og individuelle handlinger?
- Hvad er argumenterne for at se efter tegn på mobning i stedet for at arbejde ud fra en definition på mobning?
- Hvilke tegn på mobning kan man fremhæve ud fra eXbus’ forskning? Er der andre tegn ud over dem, der bliver beskrevet i teksten?
- Beskriv hver af de fire tegn. Hvad betyder tegnet? Hvad skal man holde øje med? Og hvilken slags spørgsmål kan man stille for at få blik for det tegn?

Litteraturliste:

Christiansen, A. L. (2016). Ingen skade sket – individuelle og kollektive perspektiver på moralsk frakobling og antisocial adfærd. Kandidatafhandling ved psykologisk institut, Århus Universitet.

Hansen, H. R. (2011). Lærerliv og mobning. Ph.D. afhandling, Århus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik.

Hein, N., (2012). Forældrepositioner i elevmobning: Ph.d.-afhandling. Kbh.: Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik.

Jørgensen, Stine Kaplan (2016). Mobning og interventioner – positioneringsteoretiske analyser af gruppesamtaler med børn. DPU. Århus Universitet.

Kofoed, J., & Søndergaard, D. M. (Eds.). (2013). Mobning gentænkt (1. udgave ed.). Kbh.: Hans Reitzel.

Kofoed og Søndergaard, J. D. M., Mathiassen, C., Silberschmidt, E. V., Hein, N., Rabøl Hansen, H., Henningsen, I., & Schott, R. M. (2009). Mobning: sociale processer på afveje (1. udgave, 1. oplag. ed.). Kbh.: Hans Reitzels Forlag.

Obermann, M.-L. (2011). Moral Disengagement in Self-Reported and Peer-nominated School bullying. Aggressive Behaviour. Volume 37. P. 133 – 144.

Olweus, D. (1980). Familial and temperamental determinants of aggressive behavior in adolescent boys: A causal analysis. Developmental Psychology, 16(6), 644.

Stenbak, S. R. (2011). 50 skoler knækker mobbekurven. Kolding.

Søndergaard, D. M. (2009b). Mobning og social eksklusionsangst. In J. Kofoed & D. M. Søndergaard (Eds.), *Mobning - sociale processer på afveje* (pp. 21-58): Hans Reitzels Forlag.

Søndergaard, D. M. (2011). Mobning – fra afretning af enkeltindivider til reparation af sociale fællesskaber. Skolen i morgen. Tidsskrift for skoleledere. Nr. 10. August. 14. årgang.

Thornberg, R. (2017). School bullying and fitting into the peerlandscape: a grounded theory field study. British Journal of Sociology of Education.